

Это была небольшая крепость подпрямоугольной формы у подножия Верхнего замка, обнесенная частоколом. Выходы из Острога вели через двое ворот. Застройка Острога имела центральную улицу и несколько переулков. Там находились склады провианта, кладовые, конный двор и караульные помещения. После 1750-х гг. укрепления исчезают окончательно, а сама планировка застройки сохранялась до конца XVIII в. Однако, уже в начале XIX в. она была уничтожена. На этом месте вырос новый район города с регулярной планировкой. В 1960-х гг. значительная часть остатков Острога была уничтожена при строительстве речного порта.

Ключевые слова: Чернигов, Острог, Солдатская слобода, фортификация.

Bondar O.N. The «Soldier settlement» in Chernihiv: lost monument of the urban development in 17–18 centuries

The article examines the historic district of Chernihiv in 17–18 centuries and called the Soldiers settlement or Ostroh. Scientists study it paid very little attention. Today we have several sources that can help recreate its appearance and interior layout. The Ostroh was pictured on the «Abrys of Chernihiv» and plans of city A. de Bruyne 1730 and D. de Bosquet 1740.

Ostroh was founded in the late 1650-ies. At this time in Chernihiv was introduced Moscow garrison headed by governor. It was a small rectangular fortress at the foot of the Verhnyi Zamok. This fortress was fortified stockade. The exits from the Ostroh were through two gates. The Western Gate had a small tower. The Eastern gate was a simple design without a tower. Ostroh's plan had the main street and a few side streets. There were warehouses provisions, storerooms, stables and guard premises located in the fortified area. But this fortress was very weak. These fortifications could not withstand the artillery. After 1750s the strengthening disappear completely, and it lay building continued until the end of the 18th century. However, at the beginning of the 19th century it was destroyed. At this place was built a new area of the city with a regular layout. In 1960 significant part of the remains of Ostroh was destroyed during the construction of the Chernihiv's river port.

There is not a single house or construction that would remind of the Ostroh today. Archaeological excavations are only can give more information about this historic part of Chernihiv.

Keywords: Chernihiv, Ostroh, Soldier settlement, fortification.

Подано до друку: 13.05.2014 р.

УДК 72.02:2-523.41(09)(477.51-25)«1818/1820»

О.М. ВАНЖУЛА

**Ремонтні роботи 1818–1820 років
у чернігівському Спасо-Преображенському
соборі за проектом губерньського архітектора
Антон Карташевського**

У статті публікуються нові архівні документи, які розкривають основні етапи ремонтних робіт 1818–1820 років у чернігівському Спасо-Преображенському соборі, проведених за проектом губерньського архітектора А. Карташевського.

Ключові слова: Спасо-Преображенський собор, губерньський архітектор, ремонтні роботи, Антон Карташевський.

Спасо-Преображенський собор – пам'ятка давньоруської архітектури, яка протягом століть мала статус першого храму міста Чернігова. Важливою складовою частиною його історії є архітектурні перебудови, яких кафедральний собор зазнав протягом дев'яти століть свого існування. Вивчення цієї теми

Спасо-Преображенський собор. Загальний вигляд. Рисунок Г.Глушкова.
Різьблення по дереву В.Мате

в контексті історії пам'ятки дає уявлення про те, як вона змінювалася у різні періоди свого існування та характеризує Спасо-Преображенський собор як багатозарове мистецьке явище [1]. Кожна історична епоха породжувала свої архітектурні й естетичні форми. Архітектори та будівничі XIX ст. були носіями культури своєї доби та через сучасні їм архітектурні форми виражали домінуючі у суспільстві світоглядні тенденції.

Питання проведення ремонту початку XIX ст. у Спасо-Преображенському соборі було доволі побіжно відображено на сторінках «Историко-статистического описания Черниговской епархии» (далі – ИСОЧЕ). У розвідках дослідників XIX ст. П. Добровольського та О. Єфимова лише згадується про зведення у 1818 р. тамбурів до західного, північного та південного фасадів собору [2]. Більш ґрунтовно у краєзнавчих студіях XIX – початку XX ст. було вивчено питання поновлення стінопису Спасо-Преображенського собору стараннями кафедрального протоієрея Іоанна Єленєва за сприяння колишнього чернігівського архієпископа, а згодом митрополита – Михайла Десницького у 1821–1824 роках.

Дослідники радянського періоду більшу увагу приділяли вивченню особливостей давньоруської архітектури пам'ятки [3]. Ю. Асєєв вважав, що тамбури, побудовані у 1818 р., були виконані у псевдоготичних формах типових для романтичного напрямку російської архітектури кінця XVIII – початку XIX ст. [4].

Одним із перших дослідників XX ст., який зосередив особливу увагу на творчості губернського архітектора Антона Івановича Карташевського, за проектами якого проводилися ремонти у соборі, був А. Карнабед [5].

Соборна площа м. Чернігова, перша половина XIX ст. Гравюра

Пізніше творчий доробок архітектора досліджувався у розвідках О. Морозова, С. Самойленка, В. Вечерського та В. Тимофійєнка [6]. Основні віхи життя та діяльності А. Карташевського детально розглянула Н. Барабаш. Мета даної розвідки ввести до наукового обігу нові архівні документи, які висвітлюють маловідому сторінку історії старовинної пам'ятки.

Необхідність проведення чергових будівельних робіт у Спасо-Преображенському соборі була обумовлена, перш за все, змінами у адміністративному та суспільно-політичному статусі Чернігова на зламі XVIII–XIX ст. У результаті проведення адміністративно-територіальної реформи в Росії в 1782 р. було створено спочатку Чернігівське намісництво, а в 1796 р. в межах історичної території колишньої Гетьманщини – Малоросійську губернію, яка у 1802 р. була поділена на Чернігівську та Полтавську. Чернігів став губернським центром. Новий статус підніс значення міста в межах Російської імперії.

Реалізуються нові плани забудови Чернігова (1803, 1805), за якими було проведено перепланування його центральної частини. Значні будівельні робо-

Спасьо-Преображенскій соборъ въ г. Черніговѣ.

Спасо-Преображенський собор м.Чернігова. Світлина початку XX століття

ти в місті в цей час проводилися за участю губернського архітектора Антона Івановича Карташевського. Сучасні дослідники вважають його учнем Олександра Олександровича Паліцина – літературного та громадського діяча, який створив славнозвісну «Попівську академію» – культурно-просвітницький осередок Слобідської України [7]. Серед її слухачів були як сини багатих поміщиків, так і вихідці з дрібнопомісних дворян, до яких належав і А. Карташевський.

Головним завданням цього освітнього осередку стало залучення членів «Попівської академії» до здобутків західноєвропейської культури. В особі Олександра Олександровича на Слобожанщині з'явився поціновувач західноєвропейської освіти, який своєю просвітницькою діяльністю заклав підґрунтя для заснування майбутнього Харківського університету. Деякі сучасні дослідники вважають «Попівську академію» справжнім вищим навчальним закладом, який вплинув на освітній процес у західних регіонах Слобожанщини.

О. Паліцин, свого часу відомий архітектор на Сумщині, прищепив своїм учням смак до вишуканої архітектури. Широке коло спілкування вихованців академії з відомими людьми, вченими, архітекторами, можновладцями давало змогу не лише розширити власний світогляд, але й у майбутньому вдало побудувати кар'єру. В повній мірі це відноситься до А. Карташевського.

У 1799 р. він розпочав свою службу діяльністю на посаді голови креслярні Малоросійської губернії [8]. Звання учня О. Паліцина та дружні відносини з багатьма впливовими особами та культурно-громадськими діячами Російської імперії, набуті під час навчання у академії, імовірно, дали можливість

А. Карташевському в 1802 р. отримати посаду чернігівського губернського архітектора, для якого відкривалися доволі широкі можливості для проектної та будівничої діяльності, адже з ім'ям українського архітектора тісно пов'язано планування регулярної забудови багатьох міст Чернігівської губернії початку XIX ст. [9]. Проектувалися нові площі Чернігова: Соборна, Базарна та Олександрівська. За проектами А. Карташевського ремонтувалася більшість культових споруд Чернігова: Спасо-Преображенський (1818–1820) та Борисоглібський собори (1805; 1819–1820), П'ятиницька (1807–1820), Катерининська та Михайлівська церкви (1804–1817) [10].

Головними спорудами нової Соборної площі були: кафедральні Спасо-Преображенський і Борисоглібський собори з дзвіницею, які потрібно було утримувати у належному стані. Через 20 років після капітального ремонту 1792–1798 років знову виникла необхідність поновлення Спасо-Преображенського собору. Як зазначалося в ИСОЧЕ, ініціатором проведення ремонтних робіт став кафедральний протоієрей Іоанн Єленев, який планував, окрім поточного ремонту, виконати новий стінопис. Він сподівався на підтримку «земляка» – князя Іллі Андрійовича Безбородька, але очікування виявилися марними, тому в липні 1818 р. І. Єленев звернувся з листом до митрополита, колишнього чернігівського архієпископа Михайла Десницького, з проханням посприяти наданню коштів на облаштування та ремонт собору за рахунок синодального фінансування. Суми 7144 руб., наданої Синодом, не вистачило на всі потреби [11]. Ці обставини спонукали І. Єленева протягом 1818–1821 років долучитися до збирання благодійних пожертв з усієї єпархії, після чого, нарешті, розпочали виконання настінних розписів у Спасо-Преображенському соборі.

Традиційно в історико-краєзнавчих розвідках XX ст. з ім'ям губернського архітектора Антона Карташевського пов'язували лише зведення в 1818 р. південного, північного та західного тамбурів собору [12]. Але документи Державного архіву Чернігівської області (далі – ДАЧО) та Російського державного історичного архіву м. Санкт-Петербурга (далі – РДІА) свідчать, що А. Карташевський опікувався широким колом питань проведення ремонтів у Спасо-Преображенському, Борисоглібському соборах, дзвіниці й огорожі навколо них.

В оп. 1а з фонду Чернігівської губернської будівельної та дорожньої комісії (ф. 179) ДАЧО зберігаються документи, які стосуються проведення комплексу ремонтно-будівельних робіт 1805–1821 років у межах усієї губернії, зокрема й ремонтів Спасо-Преображенського собору. В наведених документах № 1–2 викладені пропозиції малоросійського військового губернатора Миколи Григоровича Репніна щодо проведення «починок» у соборі та подається ретельний опис стану Спасо-Преображенського собору у 1818 р. Засвідчення «ветхостей» було виконано А. Карташевським у присутності депутата міської думи

Малахова [13]. Документ № 3 – кошторис, складений губернським архітектором, в якому перераховані всі види внутрішніх і зовнішніх робіт, які потребували негайного виконання, визначена необхідна кількість матеріалів, робочої сили й основні статті витрат [14].

Однак сума кошторису узгоджувалася зі Святішим Синодом та Міністерством духовних справ і народної освіти, тому для відновлення реальної картини проведеного ремонту та фактичних розмірів фінансування не менш важливими виявилися документи РДА з фонду Канцелярії Святішого Синоду (ф. 796) та Канцелярії обер-прокурора Святішого Синоду (ф. 797). Вони відображають основні етапи ремонту та розміри грошових надходжень. Документи з фондів РДА вказують на те, що роботи проводилися у два етапи: у 1819 та 1820 р. Подібна ситуація була зумовлена затримкою у надходженні коштів. Окрім того, Синод вимагав зменшити витрати. Красномовними є документи № 4–5, які вміщують рапорт чернігівського архієпископа Симеона та надану їм виписку з т.зв. проміжного кошторису. В них зазначалося, що сума коштів, виділених на 1819 р., буде спрямована лише на невідкладні роботи, не враховуючи інші не менш важливі «починки» [15]. Документи № 6–8 містять особисте листування між чернігівським архієпископом, колишнім ректором Московської духовної семінарії Симеоном, та міністром духовних справ і народної освіти Олександром Миколайовичем Голіциним, завдячуючи якому друга частина коштів надійшла у 1820 р. [16].

У кошторисах немає статей витрат, які б передбачали зведення трьох тамбурів, окрім згадки про незначний ремонт дерев'яного даху у північному приділі. Імовірно їх будівництво фінансувалося за рахунок благодійних пожертв, які кафедральний протоієрей І. Єленєв збирав з усієї єпархії протягом 1818–1821 років. Зібрана ним сума – 22673 руб. 85 коп. значно перевищила державне фінансування ремонту Спасо-Преображенського собору, яке складало лише 5521 руб.

У результаті ремонтних робіт 1818–1820 років, що проводилися за рахунок казенних і значної суми благодійних коштів, Спасо-Преображенський собор набув більш ошатного, урочистого вигляду. В оздобленні тамбурів, спроектованих А. Карташевським, були використані елементи «готики». Він дещо відійшов від традиційних пропорцій доби класицизму та продемонстрував суто «реставраційний» підхід до зведення прибудов які, на його думку, пасували архітектурі давньоруського собору. Губернський архітектор застосував занадто витягнуті напівколони, завершені капітелями, що нагадують коринфські та подібні до дерев'яних різьблених капітелей барокового іконостасу Спасо-Преображенського собору. В архітектурі тамбурів Спасо-Преображенського собору та при зведенні дзвіниці-ротонди біля П'ятницької церкви за проектом А. Карташевського, архітектор зміг відійти від уніфікованих проектів, які відзначалися певною шаблонністю, однотипністю і стриманістю форм [17].

За часів тотального втручання влади в архітектуру, яке проявлялося у складанні т.зв. зразкових проектів для житлових, навчальних і адміністративних будівель, українські будівничі створювали самобутні архітектурні споруди. Талановитий учень відомого архітектора О. Паліцина, ознайомлений з найкращими зразками західноєвропейської архітектури, з творчістю архітекторів-новаторів, він гармонійно поєднав різні стилі. Крім суто естетичного завдання, тамбури сприяли утепленню приміщення. Завершення «починок» у соборі дало можливість протоіерею І. Єленєву розпочати виконання проекту нового монументального живопису в 1821–1824 роках, адже без встановлення нових вікон і ринв під дахом, які ліквідували замокання стін, не було сенсу виконувати новий стінопис. Таким чином, архівні документи проливають світло на маловідому сторінку історії старовинної пам'ятки.

Текст документів подається мовою оригіналу відповідно до норм сучасного російського правопису зі збереженням фонетичних і стилістичних особливостей оригіналу. Нерозібрані місця в тексті позначені трикрапкою у квадратних дужках [...], скорочення в тексті доповнюються у квадратних дужках; слова, у прочитанні яких бракує певності, – знаком питання у квадратних дужках [?]. Археографічне опрацювання здійснено на підставі правил передачі документів ХІХ ст. популярним методом. У примітках наведено інформацію про деяких осіб та установи, що згадуються в документах.

Джерела та література

1. *Юрченко С. Б.* «Готичні» тамбури Спасо-Преображенського собору / Сергій Юрченко // Чернігівські старожитності : зб. наук. пр. – Чернігів: Десна Поліграф. 2012. – Вип. 1(4). – С. –161–166.
2. *Добровольский П. М.* Архив Черниговского кафедрального собора / П. М. Добровольский // Труды Черниговской архивной комиссии. – Чернигов: Тип. губернского правления, 1902. – Вип. 4: 1900–1902. – Отд. 2. – С. –1–68; Ефимов А. Н. Черниговские кафедральные соборы златоверхий Спасопреображенский и Борисоглебский священноисторические памятники – храмы XI века, их прошлое и современное состояние / [собор. свящ. А. Ефимов] – Выпуск 1. – Чернигов : Тип. губернского правления, 1908. – 55 с.; Филарет (Гумилевский Д. Г.) Историко-статистическое описание Черниговской епархии. [В 7 кн.]. Кн. 5. Губ. город Чернигов. Уезды: Черниговский, Козелецкий, Суражский, Кролевецкий и Остерский / [Филарет, архиепископ Черниг. и Нежин., и др.]. – Чернигов : Земская тип., 1874. – 443 с.
3. *Асеев Ю. С.* Шедеври світової архітектури / Ю. С. Асеев. – К.: Радян. шк., 1982. – С. 40.; Логвин Г. Н. Чернигов. Новгород-Северский. Путівль / Г. Логвин. – [2-е изд., доп.]. – М. : Искусство, 1980. – 285 с.
4. *Асеев Ю. С.* Спаський собор у Чернігові / Ю. С. Асеев. – К.: Держ. вид-во л-ри з буд-ва і архіт. УРСР, 1959. – С. 11.
5. *Карнабед А.* Талановитий зодчий / А. Карнабед // Комсомолец Чернігівщини. – 1962. – 12 серпня. – С. 3.
6. *Вечерський В. В.* Втрачені об'єкти архітектурної спадщини України / В. В. Вечерський. – К.: НДДПІАМ, 2002. – С. 117, 119, 157; Тимофієнко В. І. Зодчі України кінця ХVІІІ–початку ХІХ століть. Біографічний довідник / В. І. Тимофієнко. – К.: НДДПІАМ, 1999. – С. 174–175; Морозов О. Грецькі храми в Ніжині / О. Морозов // Греки в Ніжині. – Вип. 2. – Ніжин, 2000. –

- С. 159–180; Самойленко С. Відомі архітектори XVIII ст. – будівничі Ніжина / С. Самойленко // Ніжинська старовина. Ніжинознавчі студії № 4: Ніжин окупаційної доби (до 65-річчя звільнення міста від нацистів). Пам'яткознавство північного регіону України № 1: Історико-культурологічний збірник. Вип. 4–5 (7–8). – Ніжин, 2007. – С. 126–133.
7. *Барабаш Н.* Чернігівський зодчий Антон Іванович Карташевський / Наталя Барабаш // Сіверянський літопис. – 2009. – № 5. – С. 52–57.
 8. Там само. – С. 54.
 9. Там само. – С. 52.
 10. Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО), ф. 179, оп. 1а, спр. 336, 56 арк.
 11. *Филарет (Гумилевский Д. Г.)*. Вказана праця. – С. 18–19.
 12. Чернігівщина. Енциклопедійний довідник. Довідкове видання / За редакцією Кудрицького А. В. – К., 1990 : Вид.-во «УРЕ» ім. Бажана М. П. – С. 770.
 13. ДАЧО., ф. 179, оп. 1а, спр. 685, арк. 1–3 зв.
 14. Там само, арк. 6, 8–10 зв.
 15. Російський державний історичний архів, ф. 796, оп. 92, д. 698, л. 301–303.
 16. Там само, оп. 2 с, д. 8062, л. 1–5.
 17. *Ожегов С. С.* Типовое и повторное строительство в России в XVIII-XIX веках / С. С. Ожегов. – 2-е изд. – М. : Стройиздат, 1987. – С. 105.

№ 1

Пропозиція військового губернатора М. Г. Репніна щодо виправлення різних пошкоджень у Чернігівських Соборних церквах

Правління Малоросійського
військового губернатора
відділення 111
№ 6511
9 серпня 1818 року

Препровождая при сем доставленные ко мне г. вице-губернатора опись повреждениям Черниговских Соборных церквей и сочиненную архитектором смету, о сумме потребной на исправление их. Предлагаю строительной экспедиции, рассмотрев оную смету и сообразясь с местными обстоятельствами представить мне расчет удовлетворения с выгодою казны сей потребности, свои заключения.

На подлинном так:

Малороссийский военный губернатор князь Репнин¹

Державний архів Чернігівської обл., ф. 179, оп. 1а, спр. 685, арк. 1. Копія.

№ 2

Опис необхідних робіт у двох мурованих Соборних церквах, дзвіниці та дерев'яній огорожі з брамами, розташованими у губернському місті Чернігові

30 червня 1818 року

Церкви Преображения Господня.

¹Репнін Микола Григорович (1778–1845) – російський військовий та громадський діяч, з 1816 по 1834 р. обіймав посаду малоросійського генерал-губернатора.

Штукатурка во многих местах с наружной стороны по стенам и в карнизах отвалилась, так же изнутри местами опала следует оное исправить и заделать, а с карнизами побелить и колером раскрасить.

На пределе с северной стороны деревянный потолок от течи прогнил; следует оный сделать вновь и затем вышекагурить с отделкою небольшого карниза, а железную кровлю над оным приделом исправить с прибавкою новых железных листов.

При входных железных дверях с северной стороны ослабли дверные колоды; а с западной опустились железные дверные подставы, заложенные в каменной стене.

У двух башен на спусках карниза цоколей кровля, покрытая листовым черным железом, местами сорвано железо; а под кровлею оных же спусков на карнизах и цоколей железный решетник поврежден и местами вовсе нету; следует оное исправить с прибавкою недостающего листового железа и решетника.

Желобы с листового железа подведенные под всю крышу по многим местам засорены и подпорчены так же и трубы с листового же железа проведенные для стока воды частью поврежденные и местами отпали, следует оные почистить и починить, а на место недостающих труб вновь заделать и все прикрепить проволокою.

На башнях по каменным парапетам кровли теперь нету, кои были дощатые, следует оные вновь сделать с утверждением, с каменными стенами и потом покрыть черным листовым железом.

Внутри двух башен кирпичные ступени и пол от течи повреждены, и обвалились, следует оные кирпичом подделать и покрыть, а железные желобы вовсе испорченные, кои повреждены между стен и парапетов для стока воды, следует вновь переделать.

Всю крышу купола и шпили по башням, также желобы и трубы перекрасить масляною зеленою краскою по два раза.

Окошечных рам по стенам и в меньших куполах имеется ветхих 18, кои следует вновь сделать с прибавкою стекол, и выкрасить оные, новые рамы масляными красками по два ряда.

Внутри церкви пол чугунный в двух местах опустился на 10 кв. сажень следует оный вновь перемостить.

Внутри же церкви между колоннами пол дощатый насланный по чугунной лещадии разошелся, следует исправить и перекрыть.

На подлиннике так:

Черниговский губернский архитектор, коллежский советник Карташевский при освидетельствовании оных ветхостей присутствовал депутат Малахов.

Державний архів Чернігівської обл., ф. 179, оп. 1а, спр. 685, арк. 2–3 зв. Копія.

№ 3

Кошторис

або необхідна кількість різних матеріалів та коштів на оплату майстрам за різноманітні виправлення згідно з описом у двох мурованих Соборних церквах, дзвіниці та огорожі навколо церков з трьома брамами, розташованих у губернському місті Чернігові.

30 червня 1818 року

2-е В Церкви Преображения Господня:	Число ма- те-риалов	Справочные цены			
		Одному		Всех	
		руб.	коп.	руб.	коп.
1-е, на штукатурную работу как-то: исправить павшую штукатурку во многих местах по стенам и в карнизах с наружной стороны и внутри, по местам побелить и колером раскрасить с наружной стороны все стены с карнизами и оштукатурить вновь, деревянный потолок, предполагаемый в приделе от северной стороны, с отделкою небольшого карниза. На что потребно:					
Извести гашенной четвертей	160	3		480	
Алебастру пудов	120	1	50	180	
Песку крупного кубических сажень	1			12	
Драни полуторной на подремонтку потолка	4	4		16	
Гвоздей щекатурных в тысячи по 3/1 фунтов – тысяч	10	3	-	30	-
На покупку краски для колеру по наружным стенам, поле чисто вообще	-	-	-	100-	
Штукатурам, за означенную починку, и вновь, штукатурку с побелкою и окраскою колером наружных стен и карнизов вообще полагается	-	-	-	2018	-
2-е, на каменную работу: вделать в каменные стены железные дверные подставы, кои ослабели. Выстлать кирпичом на ребро на ступеньках и полах внутри башен, и исправить обвалившиеся кирпичи на парапетах при башнях На что потребно:					
Кирпича обожженного ординарной меры тысяч	6	18	-	108	-

Извести гашеной (четвертей)	24	3	-	72	-
Песку (куб. сажень)	-	-	-	6	-
Каменщикам за означенную работу вообще полагается	-	-	-	100	-
На привоз воды для оной работы полагается	-	-	-	15	-
На каменную работу всего:	-	-	-	301	-
3-е, на кровельную работу: На переделку вновь крыши с прибавкою новых листов над приделами с северной стороны, на починку и почистку желобов подведенных под всю крышу, кои по многим местам засорены и попорчены, на починку и приделку вновь труб, состоящих при оных желобах для стоку воды кои много поврежденными стали, вовсе отпали, на покрытие черным листовым железом кровли на башнях, каменного парапета, на поправку сорванных железных листов с прибавкою новых на кровлю в спусках по карнизу цоколя у двух башен; на исправление железного решетки поврежденного, с прибавкою нового на место недостающего под кровлю спуска на карнизах у двух башен, и на сделание вновь желобов для стоку воды, кои были повреждены между стен и парапетов в двух же башнях На что потребно:					
Железа черного листового по пяти листов в пуд – листов	140	2	50	350	-
Железа на решетник пуда	4	12	-	48	-
Проволоки фунтов	35	1	20	42	-
Гвоздей купорных тысяч	2	8	-	16	-
Костылей сотню	1	-	-	8	-
Кровельщикам за всю означенную работу вообще полагается:				180	
На кровельную работу:	-	-	-	644	-
4-е, на малярскую работу как-то: перекрасить всю крышу и купол, а также на башнях шпили зеленою масляною краскою по 2 раза с материалами и работою вообще полагается:	-	-	-	900	-
5-е, на перемощение чугунного пола в двух местах опустившись на 10-ть квадратных сажень с материалами и работою вообще полагается:	-	-	-	80	-

6-е, на столярную работу как-то: столяру за сделание с его дерева [...] окошечных подъемных рам на место испорченных по стенам и в меньших куполах – стекол «полубелой воды» длиною 9, шириною 8 вершков в прибавку старым в новые рамы и на место побитых в старых рамах шиб	200	-	80	160	-
Стекольщику за вставляивание новых стекол и примазку старых по местам наколотых и при коих старая замазка отпала в старых рамах, вообще полагается	-	-	-	50	-
Маляру за окраску новых рам масляною краскою по 2 раза с материалами и работою вообще полагается	18	6	-	108	-
Столяру за перемещение и переделку дощатого пола, который разделился, состоящего внутри церкви между колоннами по чугунной лещади вообще полагается материалом и работою	-	-	-	50	-
На столярную работу:	-	-	-	548	-
7-е, на плотницкую работу как-то: на сделание вновь потолка на место сгнившего в приделе с северной стороны на укрепление дверных колод с северной же стороны, на сделание вновь кровли на парапетах у двух башен и на покрытие досками, кирпичных ступенек и полов внутрь двух башен Потребно:					
Сосновых колод длиною 7 аршин шириною 8 вершков под потолок в пределе	6	4	-	24	-
Сосновых брусков длиною 7 аршин, шириною 8, а толщиною 3 вершка на заборку потолка и на исправление крыши	60	1	-	60	-
Сосновых решетин длиною 7 аршин, шириною и толщиною 1 ½ вершка под крышу	100	-	40	40	-
Сосновых досок длиною 7 аршин, шириною 5 вершков, толщиною 1 дюйм на справку парапетов	120	-	60	72	-
Сосновых досок длиною 7 аршин, шириною 6, толщиною 1 ½ вершка на пол и ступени	150	1	20	180	-
Гвоздей пудовых на прибитие решетки и досок тысяч	3	18	-	54 300	-
Итого: на плотницкую работу	-	-	-	730	-

**Итого на разные исправления церкви
Преображения Господня потребно: 5521**

На подлинной так:

Черниговский губернский архитектор, коллежский советник Карташевский², при освидетельствовании ветхостей присутствовал депутат Малахов.

Державний архів Чернігівської обл., ф. 179, оп. 1а,
спр. 685, арк .6, 8–10 зв. Рукопис, копія.

№ 4

**Про надання на поточний рік суми на ремонт
Чернігівських Соборних церков**

27 квітня 1819 року

В Святейший Правительствующий Синод³

От Симеона епископа Черниговского и Нежинского

Рапорт

о получении указа со исполнением

Его Императорского Величества Указом из Святейшего Правительствующего Синода от 31 марта сего года за № 22 сего апреля полученным предписано мне доставить Святейшему Синоду надлежащее сведение: сколько бы на первый раз в нынешнем году нужно было отпустить денег в число испрашиваемых на починку Черниговских Соборных Преображенской и Борисоглебовской церквей, и не нужно ли сократить расход, назначенных по смете ?

Во исполнение оного указа Святейшему Правительствующему Синоду почтеннейше доношу, что на необходимо нужные починки вышеозначенных церквей, дабы предохранить токмо оные от большего повреждения и разрушения, и не касаясь исправления наружных ветхостей, кои могут быть отложены до будущего года, в течение настоящего потребно отпустить денег 7174 рубля 50 копеек. Как в приложенной при сем выписке из представленной сметы значится; – расходы же, назначенные по смете, некаковым образом не могут сокращены быть, как хозяйственным употреблением суммы, каковое будет зависеть от распоряжения того начальства, под смотрением коего будут производиться починки, ибо сверх означенных в смете ветхостей, требующих неперменного исправления, усматриваются в оных церквях и другие, в смете не означенные, но равно требующие поправки.

²Карташевський Атнон Іванович – вихованець «Попівської академії» – культурно-просвітницького осередку Слобожанщини. З 1799 року розпочав діяльність на посаді голови креслярні Малоросійської губернії, з 1802 по 1821 рік обіймав посаду чернігівського губерньського архітектора, колезький радник, автор багатьох проєктів адміністративних, культових та громадських будівель Чернігівської губернії.

³Святіший Синод (1721–1918) – вищий державний орган церковно-адміністративної влади Російської імперії, заснований Петром І. Синод замінив патріарха в частині загально церковних функцій та зовнішніх відносин.

Вашего Святейшества нижайший послушник Симеон епископ Черниговский и Нежинский⁴

Російський державний історичний архів, ф. 796, оп. 92, стр. 698, арк. 301–302. Рукопис, оригінал.

№ 5

Выписка з кошторису на ремонт соборних церков за 1819 рік

Выписка из сметы на починку Соборных церквей чиненная, по силе указа Святейшего Правительствующего Синода к отпуску на сей 1819 год необходимо нужной сумме		
В церкви Борисоглебовской:	Рублей	Копеек
На каменную работу с материалами	304	--
На кровельную работу	1298	--
На сделание вновь сияния и поправку кровли	40	--
На малярскую работу	800	--
На стекольную работу	78	--
На сделание оградки к мощам	80	--
На плотницкую работу, для переделки вновь пола	1138	--
На сделание плитуса	40	
На печную работу	221	50
Итого:	3999	50
В церкви Преображенской:		
На кровельную работу	644	--
На малярскую работу	900	--
На столярную работу	548	--
Итого:	2092	--
В колокольне:		
На малярскую работу	500	--
На плотницкую работу	553	--
Кузнецу за сделание связей под колокол	30	--
Итого:	1083	
Всего:	7174	50

Симеон епископ Черниговский и Нежинский.

Російський державний історичний архів, ф. 797, оп. 92, стр. 698, арк. 303. Рукопис, оригінал.

⁴Симеон, в миру Сава Крилов–Платонов, (1777–1824) – ректор Московської духовної академії, епископ Тульський, з червня 1818 р. очолив єпископську кафедру в Чернігові, з вересня 1819 р. його висвячено у сані архієпископа Чернігівського та Ніжинського.

№ 6

Лист чернігівського архієпископа Симеона міністру духовних справ та народної освіти Олександрю Миколайовичу Голицину**29 вересня 1820 року**

Его Сиятельству господину тайному советнику, Министру духовных дел и народного просвещения и кавалеру князю Александру Николаевичу Голицину⁵.

Сиятельнейший князь!
Милостивый Государь!

Прошлого 1819 года сентября 26 дня, по предписанию г. Министра финансов, вследствие распределения, Святейшим Правительствующим Синодом учиненного, отпущено из Черниговской казенной палаты в ведение мое на починки Черниговских Соборных церквей, в число назначенной по смете суммы, 7174 [рубля] 50 [копеек]; остальную же сумму 7771 [рубль] положено отпустить в нынешнем 1820 году. В надежде какового отпуска всей суммы в течение сего лета приступлено было к исправлению всех ветхостей, в смете означенных и сверх оной усмотренных, и вся починка оных приведена надлежащим образом к совершенному окончанию. Но как из донесения ко мне от учрежденной мною для произведения тех починок особой Комиссии видно, что назначенная к выдаче в сем году сумма 7771 [рубль] не отпущена из казенной палаты и по сие время; от него для уплаты за материалы и рабочим людям она комиссия нашлась в необходимости, по причине большого числа произведенных построек и починок, задолжать большим количеством суммы, нежели сколько назначено к отпуску в сем году.

Почему я осмеливаюсь утруждать Ваше Сиятельство всепокорнейшею просьбою о скорейшем отпуске назначенной к выдаче в сем 1820 году на починки Черниговских Соборных церквей суммы 7771 рубля учинить, куда следует отношение.

С глубочайшим почтением и совершенною преданностью честь имею быть Вашего Сиятельства милостивого государя покорнейший слуга и богомолец Симеон архиепископ Черниговский.

Російський державний історичний архів, ф. 797, оп. 2 с.
спр. 8062, арк. 1–2. Рукопис, оригінал.

№ 7

Виписка з розпорядження міністра духовних справ та народної освіти О .М. Голиціна управляючому міністерства внутрішніх справ**30 вересня 1820 року**

№ 2747

Святейший Синод, по поступившим от Преосвященных Архиреев представлениями и по именующимся в них сведениями, относительно прежних требований

⁵Голицин Александр Миколайович, князь – державний діяч Російської імперії, обер-прокурор Святішого Синоду (1803–1816). З 1816 до 1824 р. обіймав посаду міністра духовних справ та народної освіти.

отпуска суммы из строительного по государству капитала для устройства зданий по духовному ведомству определил ныне, между прочим, истребовать на исправление ветхостей открывшихся в Черниговских Соборных церквях Преображенской и Борисоглебской 7771 рубля. Вследствие сего я долгом поставлю просить покорнейше ваше Сиятельство сделать зависящее от вас распоряжение, дабы отпущена была из местной казенной палаты, или же по удобности, из уездного казначейства в распоряжение преосвященного епархиального архиерея, на счет тех 710 рублей, кои из общего строительного капитала предназначены для расходов по ведомствам духовному и народного просвещения.

Російський державний історичний архів, ф. 797, оп. 2 с, спр. 8062, арк. 3–3 зв. Рукопис, оригінал.

№ 8

Лист міністра духовних справ та народної освіти О.М. Голицина до чернігівського архієпископа Симеона

7 жовтня 1820 року

Преосвященнейший Владыко!
Милостивый государь, мой, Архипастыр!

На отношение Вашего Преосвященства от 29 минувшего сентября, об отпуске назначенной к выдаче в нынешнем году суммы 7771 рубль на починки Черниговских Соборных церквей, долгом поставлю ответить вам, Милостивый Государь мой, что прежде нежели я получил помянутое отношение ваше сообщено уже мною кому следует, дабы означенная сумма отпущена была в распоряжение ваше из Черниговской казенной палаты на счет строительного по государству капитала.

Подписано: Честь имею быть, покорнейший слуга, князь Александр Голицын.

Російський державний історичний архів,
ф. 797, оп. 2 с, спр. 8062, арк. 5. Рукопис, копія.

***Ванжула Е.Н.* Ремонтные работы 1818–1820 гг. в черниговском Спасо-Преображенском соборе по проекту губернского архитектора Антона Карташевского.**

В статье публикуются новые архивные документы, отображающие основные этапы ремонтных работ 1818–1819 гг. в черниговском Спасо-Преображенском соборе, выполненные по проекту губернского архитектора А. Карташевского.

Ключевые слова: Спасо-Преображенский собор, губернский архитектор, ремонтные работы, Антон Карташевский.

***Vanzhula O.M.* The repair works at the Cathedral of the Transfiguration of Our Saviour in Chernihiv from 1818 to 1820 according to the design of gubernial architect Anton Kartashevskyi.**

The article reveals new archival documents that describe the main stages of carrying out the repair works at the Cathedral of the Transfiguration of Our Saviour in Chernihiv from 1818 to 1820 according to the design of gubernial architect A. Kartashevskyi.

Key words: the Cathedral of the Transfiguration of Our Saviour, gubernial architect, repair works, Anton Kartashevskyi.

Дата подання до друку: 31.10.2014 р.